

İran Dış Politikasını Velayet-i Fakih Kurumu Üzerinden Okumak

İçeriği Yazan: [Mehmet ALACA](#) [1] Zaman: Cum, 06/01/2012 - 00:56

Yazar: Mehmet Alaca

Güçlü yapısı ve köklü devlet geleneği ile tarih boyunca Ortadoğu'nun başlıca aktörlerinden olan İran, 1979 İslam devriminden sonra hem iç politik sisteminde hem de dış politikasında köklü değişiklikler yaşamıştır. Dış politikasının önemli parametreleri olan bölgesel/küresel ölçekli tehdit algıları ve Şiilik dinamiğini, devrim temelini en önemli kilometre taşları Velayet-i Fakih ve rejim ihracı politikaları ile inceleyebiliriz.

Zira toplumu Şah'a karşı harekete geçirerek, devrimin ideolojik/fikri alt yapısının hazırlayan ve devrimi gerçekleştiren Ayetullah Humeyni, dini referanslara dayanan yeni bir siyasal sistem oluşturarak bu sistemin en tepesine Velayet-i Fakihlik kurumu yerleştirmiştir. İran, İslam Cumhuriyeti'nin ilanı ve "Velayet-i Fakih" kurumuna binaen yeni anayasa ve hayata geçirilen köklü değişikliklerle din devleti özelliğini pekiştirmiştir.

1960'larda Humeyni'nin, Şah tarafından sürgüne gönderildiği Irak-Necef'te yaptığı çalışmalarda olgunlaştırdığı Velayet-i Fakih kavramının açıklanmasıyla, İran'ın mevcut yönetim yapısını ve bölgede aleni bir biçimde liderliğe oynadığını anlamak kolaylaşacaktır. Şii inanışına göre Hz. Peygamber, sorulduğu zaman *"Ali kardeşim, varisim, vasiyim, benden sonra da her inananın velisidir; sonra oğlu Hasan, sonra Hüseyin sonra da Hüseyin'in evladından dokuz kişidir."* diyerek 12 İmamı sıralamıştır. 12. İmam Mehdi, babası Hasan el- Askeri'nin vefatından sonra ortadan kaybolmuştur ve bir gün adaleti sağlamak için geri döneceğine inanılmaktadır.

Humeyni, Mehdi'nin dönüşüne kadar adaleti ve doğru yolu topluma din ışığında gösterecek İslami bir yönetimin gerekliliğine inandığından *Velayet-i Fakih* kavramını ortaya atmıştır ve "Fakih" toplumda Kur'an öğretileri ışığında hakem ve rehber görevi görecektir. Bu inanışın özü; iktidar konusunda mutlak hak ve yetkiye sahip olan imamin yokluğunda İslam camiasının yönetilmesi ve hükümetlerin kurulması görevinin müçtehitlere bırakılmasıdır. Zira âlimler peygamberin hem siyasi hem dini alanda varisleridir. Humeyni'ye göre İslami hükümet temsili hükümetten çok farklıdır; çünkü temsili hükümette güçler ayrılığı ilkesi vardır. Velayet-i Fakih anlayışınca yapılanmış bir İslam devletinde ise dini ve dünyevi bir ayrıma gitmek mümkün değildir. Bu bağlamda ilk rehber Humeyni olmuş, 1989 yılında vefat edene kadar bu görevi sürdürmüştür. Sonrasında ise Humeyni'ye yakınlığıyla bilinen Ayetullah Ali Hamaney rehber olmuştur.

Konuya bu açıdan bakılacak olursa, Şii dünyasında dini liderlerin kitleler üzerindeki geniş ve güçlü otoritesi daha iyi anlaşılabilir. Velayeti Fakih kavramının uluslararası ilişkiler çerçevesindeki temel yansıması; İran ve Şii ekseninde, birey bazındaki figürlerin daha güçlü bir önem ve belirleyicilik ile ön plana çıkmalarıdır. Bu gerçeğin, Şii dünyasında etkin olmak isteyen içsel ve dışsal güçleri politik/teokratik seçeneklere zorladığı düşünülmektedir. Bu seçenekler; birey bazındaki figürlerin iktidarını, sistemi ya da kurumları tek bir rehber yerine bir mollalar konseyi sistemleri ile güçlendirerek dengelemek ve birey bazındaki figürler ile iyi ilişkiler geliştirerek Iraklı Şii liderler ile müzakere çabaları örneğinde olduğu gibi geniş kitleleri bu şekilde yönlendirmektir.

İran'a yönelik yapılacak bütün analizlerin daha anlamlı bir nitelik kazanması için Velayet-i Fakih'in İran için sadece sembolik bir dini liderlik değil sistemin bizzat kendisi olduğu anlaşılmalıdır.

Devrimle birlikte ulusal çıkar tanımı da değişikliğe uğrayan Tahran yönetimi, "rejim ihracı" politikasını da gündeme getirerek rejimini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Dini yönetimiyle hem bünyesindeki değişik etnik grupların iç bütünlüğünü korumakta hem de rejim ihracı politikasıyla dış güvenliğini sağlamaktadır. Zira Humeyni'ye göre İslami rejimin İran sınırları içinde kalması rejimin sonunu getirecektir.

Devrim sonrası kabul edilen anayasasında İran, dış politikasındaki temel yaklaşımı 152. ve 154. maddeleri ile ortaya koymuştur. Dış politikada her türlü baskıyı ve baskıya boyun eğmeyi reddeden, toprak bağımsızlığını koruyan, her türlü hegemonik güce karşı bütün Müslümanların haklarının savunulmasını, ezenler karşısında ezilenlerin yanında olmayı temel prensipleri olarak belirleyen İran, idealist bir dış politika perspektifi benimsemiştir. Anayasasının 154. maddesi ile resmiyet kazanan devrim ihracı politikası ise İran Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan "Bağlantı ve lojistik Destek Merkezi" (İrşad-ı İslam) ile Hizbullah benzeri yapıları desteklemiştir. Bu minvalde İran, Müslüman ülkelerdeki büyükelçiliklerini kullanarak birçok resmi ve gayri resmi politika yürütmüştür.

Fakat 1979 yılından bugüne İran'ın dini/idealist söylemini bir tarafa bırakıp dış politika uygulamalarına baktığımızda, İslam Cumhuriyeti'nin anayasasında ortaya konan ilkelere ve başta devrimin lideri Humeyni olmak üzere diğer İslami devrim liderlerinin söylemlerine uyulmadığı ve dış politikada iki farklı yüzle hareket ettiği değerlendirilmektedir. Ortadoğu'da başka, Kafkasya ve Orta Asya'da başka bir yüz sergileyen İran, söz konusu Ortadoğu olduğunda anayasa hükümlerinden asla taviz vermeyerek "şahin"leşirken, Kafkasya ve Orta Asya'da anayasal görevleri bir yana bırakarak barışçıl söylemlerle "güvercin" rolü oynamaktadır.

Tarihi Fars-Arap rekabetinin yeni sistemle birlikte yerini Şii-Vehhabi çekişmesine bırakması, İran'ın Ortadoğu'da dini, bir dış politika aracı olarak kullanmasının yolunu açmıştır. Batı hegemonyası ve İsrail aleyhtarı ve dini söylemle bezediği dış politikasıyla Müslümanlar arasında prestij kazansa da ilginçtir devrimden sonra ne İran'ın Amerika'ya ne de Amerika'nın İran politikalarına zarar verdiği görülmemiştir. Rejimin bekası ve çıkarları için idealizmi bir kenara bırakan İran çoğu zaman gayet pragmatist davranabilmektedir. Şu an Irak, Yemen, Suriye, Lübnan gibi ülkelerde yürüttüğü faaliyetlerle hem rejimi hem de kendi güvenliğini korumaktadır. Nitekim İran, Irak, Lübnan ve Yemen'de Şiileri; Filistin'de ise Sünni Hamas'ı desteklemesi pragmatist tavrını ortaya çıkarmaktadır.

İran Kafkasya ve Orta Asya'da ise idealist/İslami bir devlet gibi değil çıkarları peşinde koşan bir ulus-devlet gibi davranmaktadır. Çeçenistan ve Dağlık Karabağ sorunu söz konusu olduğunda İran, anayasasında ortaya konan dini temelli idealizmi unutup ulusal çıkar temelli dış politikasını devreye sokmaktadır. Bu bölgelerde uluslararası arenada ihtiyaç duyduğu Rusya'yı rahatsız edecek tutumlardan özenle uzak durmaktadır. Nitekim bu uğurda Çeçenleri Ruslara karşı, Azerileri ise Ermenilere karşı desteklemekten imtina etmektedir. Zira Arap uyanışı/devrimleri esnasında kendi çıkarını düşünerek Bahreyn ve Yemen'de muhalif grupları desteklerken seküler bir yönetim olan Suriye'nin yanında yer almaktadır.

İran devrimden sonra Velayet-i Fakih kurumunun yapısı gereği, Ortadoğu'da Şii toplumlar üzerinde etkin olmaya başlamış ve adeta Şiiilerin koruyucusu olarak "Şii Eksen" iddialarını bir çok kez doğrulamıştır. Rejim ihracı politikasıyla da uzun bir süre etkili olan İran güvenlik hattını kendi sınırından değil Akdeniz, Basra ve Aden körfezinden başlatmış ve kendisini sınırlarının dışında kurduğu bir savunma hattı ile korumuştur. Böylece çoğunlukla bölgesel istikrarsızlıklardan olumsuz etkilenmemekte ve kimi zaman bilinçli bir şekilde istikrarın bozulmasını hedeflemektedir. Konuya bu mecradan bakıldığında Ortadoğu coğrafyasında istikrarsızlıktan beslenen iki ülkeden biri İsrail diğeri de İran'dır. Dolayısıyla güvenliğin azaldığı bir ortamda, İran lehine sonuçların gerçekleşmesi ihtimali yüksektir.

Nükleer savaş söylemlerinin arttığı şu dönemlerde bölge ülkelerinin ve bilhassa Türkiye'nin İran politikalarını anlaması ve kendini ona göre konumlandırması elzem bir durumdur, zira bölgede yaşanacak bir istikrarsızlık Türkiye'yi ciddi etkileyecektir.

Mehmet ALACA

iletisim@politikadergisi.com

Yorumlar

- [Dış Siyasa](#) [2]

Kaynak URL (18/04/2024 - 04:33 tarihinde yazdırıldı):

<https://politikadergisi.com/makale/iran-dis-politikasini-velayet-i-fakih-kurumu-uzerinden-okumak>

Bağlantılar:

[1] <https://politikadergisi.com/pd-uye/mehmet-alaca>

[2] <https://politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/dis-siyasa>